

הגאון רבי חיים העליר זצ"ל מח"ס "לחקרי הלכות" פרי חיים מהדיר ספר המצוות ועוד

אגרת להגאון רבי אליהו קלצקין זצ"ל וברור הלכה בדין "גט בעי שלשה"

רבי חיים העליר [ביאלסטוק תרל"ט – ניו-יורק תש"ך], מהגדולים והמיוחדים שבגאוני הדור האחרון, בקי בכל חדרי התורה, בחכמה ובמדע.

בשנת תרע"ג לאחר פטירת בעל ה"דברי מלכאל" נבחר כרבה של לומז'ה, וכיהן ברבנות זו תקופה קצרה בלבד, אח"כ נתמנה לרבה של סובלק, ברבנות זו אף לא התחיל. כל ימיו באירופה ואח"כ בארה"ב הוקדשו לתורה והרכצתה, ולמחקרים יחודיים בתנ"ך, כאשר עיקר המטרה לסתור ולנפץ את ביקורת המקרא, ובזה היה חד בדרא.

מחיבוריו אשר ראו אור: "לחקרי הלכות" על חו"מ ח"א (ברלין תרפ"ד), ח"ב (פיטרקוב תרצ"ב), ספר המצוות ע"פ כת"י והמקור הערבי בתוספת הערות תיקונים וחידושים (נדפס בכמה מהדורות), "פשיטא" הוא תרגום הסורי לתנ"ך מועתק לכתב עברי עם הערות הגהות וביאורים – בראשית (ברלין תרפ"ח), שמות (ברלין תרפ"ט), "פרי חיים" על הרמב"ם (ניו-יורק תש"ז), ועוד חיבורים מאמרים ומחקרים. אחדים מחידושיו כבר נדפסו בשמו ב"שדי חמד". וראה "מוריה" שנה תשע עשרה גליון ה – ו (כסלו תשנ"ד) עמ' נג.

את החידושים הנדפסים כאן כתב בצעירותו לרבי אליהו קלצקין זצ"ל. תודה ויקר למכובדנו הגאון רבי אברהם גורביץ שליט"א ראש ישיבת גייטסהד שמסר לנו אגרת חשובה זו.

*

הגאון רבי אליהו קלצקין נולד בשנת תרי"ב בארשפול. מילדותו הפתיע בכשרונותיו וחרירות שכלו, ובכשרו המיוחד ללמוד ללא הפסקה ללא רב. כבן עשרים כתב קונטרס שעליו כתב המלבי"ם: "מה שנוגע ללמוד ובקיות וחרירות הוא כמעט יחיד בדור הזה בקי בכל הש"ס ונו"כ כאחד הגאונים, והתמדתו פלאית והוא איש פלאי". כל חייו חי בעניות ועם זאת לא פסק מהתמדתו המופלגת בתורה. כיהן כחמישים שנה בכמה קהילות אך נתפרסם על שם קהילתו האחרונה לובלין שבה כיהן כחמש עשרה שנה משנת תר"ע עד תרפ"ה, לאחר מכן עלה לא"י וקבע משכנו בירושלים שם נחשב בין האריות שבחכמי ירושלים עד להסתלקותו בשנת תרצ"ב. כתב חידושי תורה בכמויות מדהימות, ועוד בשנות צעירותו נגנבו ממנו כאלפים דפים מחד"ת עליהם הצטער כל ימיו, ועם זאת זכה לפרסם כמה מחיבוריו בהלכה בשו"ת ובאגדה: אמרי שפר, דבר אליהו, דבר הלכה, מלואי אכן, חובת הקודש, אבן הראשה ועוד. כ"כ התפרסם בעיסוקו הנעלה במציאת פתרון לבעיות העגונות הרבות שנותרו לאחר מלחמת העולם הראשונה.

יום ג' ה' תמוז תרנ"ט, קאוונא.

ב"ה

אל כבוד ידי"נ עז הרב הגאון הגדול, חו"ב סוע"ה בכל חדר תורה, פ"ה ע"ה נ"י כו' כו' קקש"ת מהור"ר אליהו קלאצקי שליט"א, וכבוד נות ביתו הכבודה ויקרת הערך מנב"ת [=מנשים באהל תבורך] תחי' ה' עליהם יחיו.

מוריה, שנה עשרים, גליון י – יב (רלח – רמ), טבת תשנ"ו

שלשם נסעי מכם והיום יאלצוני רגשי לבי לבוא לפניכם בכתובים ולצקת רחשי אהבתי ותודתי לכם, דמיונו כירח יקר הולך, ההולך ואור כל עוד ירחק מן השמש המאיר עליו כן גם אנכי עמדי כהיותי אתכם צפונה היתה אהבתי בקרבי סגורה בסגור לבי לעין לא תשורנה, אך ברחקי מכם יתמלאו רגשי לבי יתפרצו החוצה ואורם יראו על הגליון.

וכדי לקיים אל יפטר וכו'. אכתוב מה דנלענ"ד להעיר ע"ד הנוכחית [אה"ע] בסי' קי"ד שכ' דבגט בעינן שלשה. דלכאורה קשה טובא מהא דאמרינן בקדושין ס"ב [עמ' ב'] נהי דבידו לגרשה בידו לקדשה עיי"ש. ואם איתא דבגיטין בעינן בי"ד מאי קאמר נהי דבידו לגרשה, הא אין בידו לגרשה משום מי יאמר דמיזדקקי ליה ב"ד, וכמו דאמרינן שם לעיל מיניה גבי גר. ולכאורה י"ל דהנוכחית תירץ שם על קושיתו מהא דאמרינן בב"ב [קעד, ב] ובערכין [כג, א] ממש בר עזרי דבי"ד לא בעינן אבל שלשה הדיוטות בעינן, ולפי זה שפיר אמרינן בקדושין דבידו לגרשה, דאמרינן בפ"ג דשבת דף מ"ו [ע"ב], ת"ש נשאלין לנדרין שלצורך השבת בשבת, ואמאי לימא מי יאמר דמיזדקקי ליה חכם, התם וכו'. סגי בג' הדיוטות וכו'. אלמא דבג' הדיוטות לא אמרינן מי יאמר, ולא מיבעי לדעת התו"י שם שכ' דדוקא חכם אמר הכא לא מזדקקי אבל בג' הדיוטות לא אמר, שפיר הוה גרושין בידו, אלא אפי' לפי התוס' התם [ד"ה התם] היינו דווקא התם משום דאין רואין מומין ביו"ט אבל הכא דליכא איסורא לא אמרינן מי יאמר, ומגר ל"ק ול"מ, דאע"ג דלא בעינן ב"ד מ"מ ת"ח בעינן, וכמבואר בתוס' שם בד"ה גר, וכמבואר בכולה סוגיא דיבמות דטכילת גר בעינן שני ת"ח. ועי' בחי' הרשב"א ברפ"ח דיבמות (דף פ"ח עמ' א' ד"ה הא דאמרי').

אמנם תי' זה לא יספיק כלל לרבה דתנן בפ"ג דיבמות (ק"ז ב') בש"א בבית דין, ובה"א בב"ד ושלא בב"ד. ואמרינן בגמ' תנן התם החליצה והמאונין בשלשה מ"ת, אמר רבה ב"ש היא. אביי אמר, אפילו תימא ב"ה וכו' אבל שלשה בעינן וכו'. ולאביי שפיר י"ל כתי' הנ"ל דבעינן שלשה הדיוטות ומיאונין תקנו רבנן כעין גט דאורייתא, אבל לרבה דמוקי כב"ש וע"כ מפרש הא דתנן והמאונין בשלשה היינו ב"ד הדק"ל [הדרא קושיא לדוכתא]. והגו"ב שפיר מתרץ על קושיתו ממש בר עזרי דמאן דאמר אטו כל דמגרש אביי, ואביי אזיל לשיטתו. ולרבה י"ל דבאמת בגט בעינן ב"ד ושפיר פרש"י במיאון כל דתקון רבנן וכו'. וא"ל דהאי סוגיא דקדושין סברה כאביי, דמנ"ל להגמרא דר"א סבר כאביי וטעמא הוא דאינה מקודשת משום קידושין דהוה דבר שלב"ע, ומקשה לר"י ה"נ דהוה קדושין ופליג אדר"א, דילמא תרווייהו סברי כרבה דגט בעי' בי"ד וגירושין אין בידו משום מי יאמר, ומש"ה אינה מקודשת בין לר"א ובין לר"י. ואין לפרש כל דתקון רבנן וכו' היינו כעין חליצה דתניננהו בחדא, דכבר כתב הגאון מהר"ש בנו"ב שם דאין לפרש כן דמה ראו חכמים לתקון כמו חליצה כיון דדמי לגיטין טפי מחליצה עיי"ש. ועי' בחת"ס ח"ב אה"ע סי' ס"ה, ובשיבת ציון בסי' ס"ח.

והנה אף לפי מה דמסיק שם הגו"ב לחלק בין גט ארוסה לגט ארוסה דאין בו הפקעת הבעל כלל לא בעינן ב"ד, אכתי קשה. האי סוגיא דקידושין דהכא משמע דמיירי כנשואה מדקתני לאשתו אלמא דבגט נשואה לא בעינן ב"ד. ועוד ק"ל טובא, דהא תנן התם ביבמות בש"א אין ממאנין אלא ארוסות וכו'. וא"כ ק' בין לאביי ובין לרבה, דלרבה דאמר מתניתין ב"ש היא וא"כ פ"ו והמאונין בשלשה היינו מיאון דארוסה, וא"כ לא שייך כלל לומר כל דתקון רבנן כו' כמו גט, דהא גט ארוסה לא בעינן ג', ואין לומר כלל כעין גט נשואה, דמאי אולמא מיאון מגט, דגט ארוסה לא בעי' ב"ד ומיאון ליבעי ב"ד. ועוד דהא במיאון ארוסה ג"כ אין כאן הפקעת הבעל כלל לענין בלאות, דהא ארוסה לא הכניסה

מוריה, שנה עשרים, גליון י—יב (רלח—רמ), טבת תשנ"ו

לו כלום עדיין. ולאבי דאמר ג' בעינן וכו', והמיואונין בשלשה היינו בין ארוסה ובין נשואה, א"כ הא נחא מיואון דנשואה, אבל מיואון דארוסה אמאי בעי ג' הא גט ארוסה גופא לא בעי ג' ומאי אולמא מיואון מגט.

וע"כ נ"ל לחלק בין גט בע"כ לגט מדעתה, דאם נתן לה גט מרצונה לא בעי בי"ד דהא כל ד"מ דיני הודאות והלואות, גזלות וחבלות, דבעינן בי"ד הוא אם הנתבע אינו רוצה ליתן תביעת התובע. ומש"ה שפיר לא תנן במתני' גיטין דלא פסיקא ליה ומילתא דפסיקתא קתני. וד"מ אע"ג דאם נותן לה מעצמו לא בעי בי"ד וקתני, היינו משום דזה לא נקרא דין. וחליצה ומיואון הם בע"כ, דעיקר המצוה הוא יבום, ומיואון נמי בע"כ דבעל. ולק"מ מההיא דקידושין, דהתם הא מרצונה דהא מקדשה לה לאחר שיגרשנה. ולפי"ז נחא קושית הנובי"מ משה בר עזרי, דהא התם נמי הגירושין הוא מרצונה. ומסולקים בזה כל קושיות הנו"ב שם וא"ש.

דיואל נא כתור"ה להשיבני תשובה בזה. והנני ידידו הרוש"ת מוקירו ומכבדו כחין ערכו.

חיים העללער

משה בר עזרי, דהא נחא מיואון דנשואה, אבל מיואון דארוסה אמאי בעי ג' הא גט ארוסה גופא לא בעי ג' ומאי אולמא מיואון מגט. וע"כ נ"ל לחלק בין גט בע"כ לגט מדעתה, דאם נתן לה גט מרצונה לא בעי בי"ד דהא כל ד"מ דיני הודאות והלואות, גזלות וחבלות, דבעינן בי"ד הוא אם הנתבע אינו רוצה ליתן תביעת התובע. ומש"ה שפיר לא תנן במתני' גיטין דלא פסיקא ליה ומילתא דפסיקתא קתני. וד"מ אע"ג דאם נותן לה מעצמו לא בעי בי"ד וקתני, היינו משום דזה לא נקרא דין. וחליצה ומיואון הם בע"כ, דעיקר המצוה הוא יבום, ומיואון נמי בע"כ דבעל. ולק"מ מההיא דקידושין, דהתם הא מרצונה דהא מקדשה לה לאחר שיגרשנה. ולפי"ז נחא קושית הנובי"מ משה בר עזרי, דהא התם נמי הגירושין הוא מרצונה. ומסולקים בזה כל קושיות הנו"ב שם וא"ש.